

VERDAGUER, EL FINAL DE L'ESCALADA

Miquel de PALOL

L'excursionisme és una de les facetes del Verdaguer home que més el lliguen amb una certa idiosincràsia del català humanista, liberal i atent als valors col·lectius. Verdaguer no és l'únic poeta de la nostra llengua amb una tirada cap a la vida en la natura, en un sentit vulgar però també en un aspecte que gairebé en podríem dir roussonià. Marià Manent i Tomàs Garcés tenen una vessant excursionista, per citar poetes amb la trajectòria acabada, i també en trobaríem alguns en actiu, tot i que en el moment en què pretenem generalitzar se'ns fa difícil arribar a conclusions d'ordre intel·lectual que aportin alguna llum especial sobre la qüestió. No podem dir gaire més que els poetes excursionistes no solen ser alhora poetes inclinats als plaers dionisíacs, més o menys en la tradició francesa popularitzada gairebé fins al tòpic pels simbolistes.

Dins d'aquest caràcter, un tret destaca en Verdaguer com una constant en la seva trajectòria, tant pel que fa a l'escriptura com, de manera consubstancial, a la seva vida: l'afecció a, de forma sistemàtica, pujar al punt més alt del lloc on és, ja sigui un edifici o una muntanya. Dit així, sense més ni més, això podria semblar una trivialitat que no ens duria més lluny de conclusions antropològiques, potser fins i tot sarcàstiques, com les que es desprenen de l'inici de *La Regenta* de Clarín, on el Magistral «que, què hi farem, també és un capellà», s'agrada de pujar al campanar per fer-se la il·lusió que des de les alçades domina els seus feligresos.

Però a partir dels textos del mateix Verdaguer en podem extreure alguna conclusió emblemàtica i il·luminadora. Les al·lusions als cims en la poesia són tan nombroses que amb les referències se'n podria fer una antologia. El tercer poema d'*Aires del Montseny* comença dient:

Des del bell cim de la més alta serra

I més endavant trobem un diàleg entre el Montseny i el Paigmal, ressonant amb d'altres diàlegs de protuberàncies inanimades, com el dels dos campanars, el de Cuixà i el de Sant Martí, al final del *Canigó*. A *Excursions i viatges* Verdaguer té molta cura de documentar de forma minuciosa els cims que dominen les diferents contrades que visita, alguns en extensió, com Montserrat i l'ermita de la Mare de Déu del Mont. Verdaguer culminarà la seva passió per les altures amb l'ascensió a l'Aneto, com sap tothom el punt més alt dels Pirineus.

Encara un altre cim serà visitat pel poeta, un cim artificial i molt menys alt, però no per això, i per pagà, menys emblemàtic: la piràmide de Kèops. Vegem el relat que en fa en el *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa*:

[...] la reina de les cent piràmides, que dretes o per terra senceres o mig arruïnades hi ha encara a Egipte. Al veure's de sobte als peus d'aqueixa muntanya de pedra, l'única aixecada per la mà de l'home, un sent com una estranya impressió de terror i de fred, diferenta de la que fan les altres muntanyes alçades, pastades, amotllades i vestides per la mà de Déu.

Després de diverses consideracions sobre la inconveniència del destí de l'edifici, per descomptat Verdaguer hi puja, un privilegi per cert inassequible al turista d'avui. Ho explica així:

De bona arribada i a l'enfilar-nos piràmide amunt, me ve el record de la muntanya de Montserrat, a on he pujat lo dia d'avui, alguna vegada [...] allargant-me la mà a un penyal, m'estranya no trobar-me-la perfumada de romaní i al girar-me enrere per reposar, m'apar que tinc de veure els cims de Vacarisses i Sant Llorenç del Munt, i que ha de ser lo Llobregat lo riu que es presenta a mos ulls com una peça de setí blau, mig esquinçada i amb ses filagar-ses i flocs estesa sobre el delta verdós.

Los beduïns àgils que m'ajuden a pujar arrenquen mon esperit de la muntanya catalana, estirant-me i empenyent-me cap amunt [...]. [i al final:] Son cim està escapçat d'una vintena de metres, de manera que forma un petit replà, des d'on se gosa d'un espectacle sense igual.

Verdaguer descriu a continuació l'espectacle contemplat a vista d'ocell, i més endavant passa a l'interior de la piràmide i a la resta del conjunt.

L'etapa més coneguda de la vida de Verdaguer és la de la crisi que, tot i que forjada i en estat latent des de força abans, en opinió de molts dels seus estudiosos es desencadena precisament com a conseqüència de la sacsejada anímica que li produeix el viatge a Terra Santa. A «Sum Vermis», un dels poemes amb justícia més cèlebres del llibre *Flors del Calvari*, i encara de tota la poesia de Verdaguer, el poeta ubica perfectament la seva situació en els termes d'ascensió i caiguda habituals en tota la seva obra:

Cuc de la terra vil, per una estona
he vingut en la cendra a arrossegar-me

I més endavant:

Vull ser volva de pols de la rodera
a on tots los qui passen me trepitgen;
vull ser llençat com una escombraria
del palau al carrer, de la més alta
cima a l'afrau, i de l'afrau al còrrec.
Escombriu mes petjades en l'altura;

ja no faré més nosa, la pobresa
serà lo meu tresor, serà l'oprobri
lo meu orgull, les penes ma delícia.

¿Com se surt del còrrer, sobretot després d'haver conegut l'altura, i d'haver-ne estat expulsat? En la poesia catalana hi ha una aventura «donant a la paraula el sentit d'emblema» ascendent que ressona amb la de Verdaguer, i potser val la pena aturar-s'hi. Es tracta de la d'Espriu, però no pas al llarg de la seva obra, sinó en un sol llibre, *Final del laberint*. En el primer poema hi trobem aquests versos:

Sóc endinsat en obscura presó,
vaig davallar per esglaons de pedra
al clos recinte de llises parets

Passades dues tercers parts del llibre, el poeta encara no ha sortit de les profunditats:

Dic la pluja, la pluja, la pluja clara
i el plor de l'endinsat
sense retorn per l'aigua.
Dic el nom del no-res
enllà del fons de l'aigua

En el final del laberint pròpiament dit, el poeta diu:

Camino amb esforç muntanyes amunt
i avanço per rengles i rengles de flames,
alimares de benvinguda de la nit. [...]

Més endavant es trobarà:

Prínceps centaures,
per les escales
ascensorials del somni,
salvats els cims,
on l'esclatant
triomf del groc
ja dóna senyoria
a la blancor [...]

Finalment es veurà impulsat a l'altura:

Em fan llargs comiats
branques molt enlairades.
Damunt l'últim avet
primer domini d'ales. [...]

Ja en l'últim poema del llibre, com a recapitulació ens dirà:

De la llum a la fosca,
de la nit a la neu,
sofrença, camí,
paraules, destí,
per la terra, per l'aigua,
pel foc i pel vent. [...]

Deixem aquí Espriu i tornem a Verdaguer. Passat l'incendi del que se n'ha dit la tragèdia de Verdaguer, el poeta recupera el to líric de poemes anteriors, tocat ara d'una malenconia producte de tot el que li ha tocat de viure. En un llibre de poemes especialment afortunat, *Al cel*, el poeta declara en la primera línia de la presentació:

Vull anar al cel; per això he escrit aquests cants d'enyorança.

Ja des d'un primer cop d'ull s'aprecia que les seves preferències iconogràfiques han passat de la botànica a l'astronomia. En el poema «Cap al tard» hi llegim:

Les flors que l'alba mostrarà a pla i serra
què valen comparades a un estel?

Tot en la poesia de Verdaguer ha passat de florit, terrenal, i en definitiva tangible, a eteri, en tots els sentits. Ja no li cal pujar muntanyes, perquè fugint ha acabat per enlairar-se. Es tracta, per descomptat, d'un enlairament prolèptic, d'un desig avançat a la vida perfectament referenciat en la tradició mística, tot i que hi ha oberta una discussió de fons sobre la consideració de Verdaguer com a místic des de l'èxit del seu propòsit en aquest sentit. El llibre es clou amb uns versos prou explícits:

¿Quan veuré obrir les estrellades portes
del regne on tot crucificat reviu
i rebrotar mes esperances mortes
i el més bell de mos somnis renadiu?

Si catifa és l'atzur de vostres sales
quan lo veuré a mes plantes enflorar?
¡Oh Déu meu, oh Déu meu, dau-me unes ales
o preneu-me les ganes de volar!

Les ganes de volar li venien de lluny. El poeta ja s'havia anticipat en la conclusió de «Sum vermis», en dir:

Jo no só pas la industriosa eruga
que entre el fullam de la morera es fila

de finíssima seda lo sudari.
Jo me'n filo del cànem de mes penes;
mes, dins d'aquesta fosca sepultura,
tornant a vós, Jesús, de mort a vida,
jo hi trobaré unes ales de crisàlide
per volar-me'n amb vós a vostra glòria.